

Irányváltás jön a szlovák külpolitikában?

Bevezetés

Előrehozott választást tartanak 2023. szeptember 30-án Szlovákiában. Az elmúlt huszonöt évben, Vladimír Mečiar 1998-as leváltása óta az ország külpolitikai irányultsága nem került veszélybe, azonban a jelenlegi szlovák közélet és a választási kampány meghatározó elemévé vált a külpolitika. Jó esély mutatkozik az elmúlt években a nyugati főszoddorral szembehelyezkedő Robert Fico visszatérésére a miniszterelnöki székbe, aki külpolitikai értelemben újra a mečiarri útra vezetheti Szlovákiát. Lesz-e Nyugat-ellenes fordulat a szlovák külpolitikában, és magyar szempontból milyen veszélyeket és lehetőségeket rejt a lehetséges őszi kormányváltás?

Az 1998-as konszenzus

A szlovák külpolitikában az elmúlt évtizedekben létezett egy törésvonal, amely a nemzeti, nacionalista és populistá, alapvetően keletre forduló külpolitikai irányvonal, valamint a nyugati orientációjú külpolitikai agenda között alakult ki.¹ Előbbi irányultság eddigi legjelesebb képviselője Vladimír Mečiar volt, akit 1990-ben, 1992-ben és 1994-ben is miniszterelnöknek választottak. Mečiar rendkívül népszerű volt több mint tíz éven át, azonban az 1994–1998 közti kormányzását Szlovákia történetének legsötétebb időszakaként tartjuk számon; a maffiamódszerekkel történő kormányzás mellett a még nem EU- és NATO-tagállam Szlovákia hangsúlyosan szembement a nyugati főszoddorral, a jogállam teljes leépítése zajlott. Mečiar a térség „fenegyereke” lett, aminek eredményeként az ország teljesen elszigetelődött, és veszélybe került a rendszerváltás óta áhított euroatlanti integráció (a mečiarri évek eredményeként Szlovákia csak 2004-ben tudott csatlakozni a NATO-hoz). 1998-ban a demokratikus ellenzéknek sikerült leváltania Mečiar, aki bár megnyerte

¹ HAMBERGER 2001.

a választást, abszolút többséget nem szerzett, a korábbi évek politikája miatt pedig nem tudott kormányt alakítani.

1998-ban az a konszenzus alakult ki a szlovák külpolitikával kapcsolatban, hogy a szlovák lakosságot jellemző jelentős pánszlávérzet és oroszbarátság² ellenére az ország külpolitikájának – pártpolitikai nézetkülönbségektől függetlenül – soha nem szabad az európai és nyugati fősodorról szembefordulnia, mert ez súlyosan sérti Szlovákia érdekeit. A szlovák politikai elit tehát bár tudatában volt, hogy az ország lakosságának jelentős része sokkal inkább bízik Oroszországban, mint a Nyugatban,³ a Mečiar-korszakból levont tanulságok miatt az 1998-as konszenzus az elmúlt 25 évben sértetlen maradt. Mečiar szellemi és politikai örököse, Robert Fico kormányzásai során számos szimbolikus gesztust tett ugyan Oroszország irányába, de a lényeges külpolitikai kérdésekben a nyugati fősodorról nem ment szembe, az érzékeny egyensúlyt a lakosság többségének oroszbarátsága és a nyugatos külpolitika között fenntartotta.

Kül- és magyarpolitika Szlovákiában

A mečiar évek nem csupán az ország elszigetelődését hozták magukkal, de durván magyarellenes politika is jellemezte ezt az időszakot. Mečiar kormánya számos kísérletet tett a magyar nyelvű oktatás felszámolására, valamint a magyarellenes politikának része volt a választási törvény módosítása is, ami rákényszerítette a magyar pártokat az egyesülésre. Így született meg a Magyar Koalíció Pártja, amely a demokratikus ellenzékkel közösen váltotta le Mečiar 1998-ban és lépett kormányra a Mikuláš Dzurinda vezette koalícióban. A 2006-ig hivatalban lévő Dzurinda-kormány egyértelműen elköteleződött az euroatlanti integráció mellett, sikerrel vezette be az országot az EU-ba és a NATO-ba, valamint megteremtette azokat a gazdasági alapokat is, amelyek lehetővé tették az euró 2008-as bevezetését.

2006-ban Fico először lett miniszterelnök, koalíciós partnerei pedig Vladimír Mečiar és a radikálisan magyarellenes Ján Slota voltak. Ez a kormány is a mečiar évekhez hasonló magyarellenes politikát folytatott (gondoljunk az azóta is hatályban lévő nyelv- és állampolgársági törvényre, a DAC-szurkolók vagy Malina Hedvig megveretésére), azonban Fico a külpolitika egyéb

² Az oroszbarátságról lásd KOLLAI 2005.

³ KUCHARCZYK-MESEŽNIKOV 2015.

elemeinek vonatkozásában már nem tért vissza a mečiar útra, hanem maradt az 1998-as konszenzusnál.

Kétéves kihagyást követően (Iveta Radičová jobbközép, teljes mértékben nyugati irányultságú kormánya Mikuláš Dzurinda külügyminisztersége mellett) 2012-ben Fico visszatért a hatalomba, és a 2018-as bukásáig ő volt Szlovákia miniszterelnöke. Ebben az időszakban sikerült konszolidálni a kapcsolatot Magyarország kormányával, azonban a korábbi, alapvetően magyarellenes motívumú jogszabályok, mint a nyelv- és az állampolgársági törvény hatályban maradtak. Külpolitikájában Fico ekkor sem ment szembe a nyugati fősodorrall a fontos kérdésekben, de szimbolikus lépéseket tett az oroszok irányába.

A fició külpolitika változásának jelei, okai és sikerei

Fico külpolitikai irányváltása több okra vezethető vissza. A folyamat 2018-ban kezdődött, amikor a Kuciak-gyilkosság után kirobbant tüntetések eredményeként Ficónak le kellett mondania a kormányfői posztról. Fico ekkor nyugati beavatkozást, személy szerint Soros György szervezeteit vádolta a tüntetések szervezésével. Később 2020-tól Fico erősen oltásellenes álláspontot foglalt el, a fősodorrall ekkor is szembekerült. Ezzel párhuzamosan a 2018-ban kormányfői tisztségben Ficót váltó Peter Pellegrini és társai kiváltak Fico pártjából, a Smerből, és egy másik, szintén szociáldemokrata pártot alapítottak (Hlas). Pellegrini pártja néhány hónap alatt a népszerűségi listák élére tört, Fico pártja pedig elkezdett veszíteni a népszerűségéből (bár a 2020-as választást Ficóék elveszítették a hírhedtté vált maffiakormányzásuk után, a helyükbe lépő Matovič- és Heger-kormányok a permanens kormányválságok állapotában, rendkívül ügyetlenül kormányoztak, így nem meglepő módon újra a szociáldemokratáknak állt a zászló). A két párt között kevés markáns különbség mutatkozott, azonban Pellegrini alapvetően nyugati orientációjú politikát folytatott. Fico részben erre reagált, és a korábbi óvatos, szimbolikus keleti gesztusok politikáját felváltotta az egyértelmű oroszbarát álláspont, amely együtt járt a Nyugat-ellenes megszólalásokkal. Ez lehetőséget adott a két szociáldemokrata tömörülés elhatárolására, és Fico is immár nyíltan felvállalhatta oroszbarát álláspontját.

Ebben a helyzetben érkezett meg az orosz-ukrán konfliktus, amely Fico külpolitikai irányváltásának gyorsítópályát jelentett. A teljesen nyugati elköteleződésű Matovič és Heger kormányai Ukrajna egyik lehangosabb támogatójává léptek elő, miközben a lakosság többsége érezhetően nem támogatta ezt

a politikát.⁴ A kormány tavaly decemberi bukását követően az ügyvivő kormány ráadásul alkotmányos értelemben vitatható módon adott MiG–29 típusú vadászpilótákat Ukrajnának, ami a lakosság komoly rosszallását váltotta ki, jelentős mértékben Fico malmára hajtva a vizet.

Pellegrini pártja gyakorlatilag létrejötte óta vezette a közvélemény-kutatásokat, azonban a fenti tényezők együttállásának köszönhetően idén január–februártól trendforduló figyelhető meg a felmérésekben; a legnépszerűbb politikai párt újra a Fico vezette Smer.⁵ Fico Nyugat-ellenes külpolitikai fordulata egyelőre sikeresnek tűnik, amittől nem függetleníthető, hogy a szintén kihívó szerepében lévő, nyugatos Pellegrini nem tudott értelmezhető politikai víziót felvázolni a háború kérdésében. Az újságíró-gyilkosság és a maffiakormányzás ellenére tehát jelen állás szerint újra Robert Fico lehet a befutó a szeptemberi előrehozott választáson. 1998 óta nem volt kampánytéma a külpolitika, most azonban, nem meglepő módon, a választás első számú kérdésévé vált.

A lehetséges külpolitikai fordulat magyar szemmel

A magyar külpolitika szempontjából kedvezőnek tűnhet a lehetőség, hogy Fico miniszterelnöki visszatérése esetén jelentősen megváltoztathatja a jelenlegi szlovák külpolitikai irányultságot. Ezzel szorosabbra fűződhetne a külpolitikai együttműködés Pozsony és Budapest között, valamint az Ukrajnába irányuló fegyverszállításokat és az Oroszország elleni uniós szankciókat ellenző szlovák külpolitika a magyar mozgásteret is növelheti az európai politikai színtéren. Egy ilyen irányváltás kedvezően hathat a visegrádi csoporton belül az orosz–ukrán háború miatt felborult egyensúlyra is, azonban a háborúval kapcsolatos cseh és lengyel megközelítés miatt nem valószínű, hogy a visegrádi együttműködés korábbi dinamikája ennek következtében helyre tudna állni.

Robert Fico lehetséges visszatérése a hatalomba más okokból kifolyólag sem tekinthető kedvezőnek. Fico kormányzása során szoros kapcsolatokat épített ki a legfelső szervezett bűnözői körökkel. Ez a maffiakormányzás a 2018-as újságíró-gyilkosságban csúcsonyosodott ki. Ficóval Szlovákia egyik leg-sötétebb időszaka térhet vissza, különösen, ha ezen alkalommal nem csupán

⁴ KERN–KEREKES 2023.

⁵ KOLEK 2023.

a maffiakormányzás módszerei és a jogállamiság lerontása zajlik,⁶ de külpolitikai értelemben is szellemi és politikai elődje, Vladimír Mečiar nyomdokaiba lép. Mečiar idején Szlovákiának sokba került, hogy a térség „fekete lyukává” vált, ahogy az akkori amerikai külügyminiszter, Madeleine Albright fogalmazott.⁷ A szoros külpolitikai együttműködés egy ilyen Szlovákiával terhet is jelenthet a magyar külpolitika számára.

Ezenfelül Fico jelenlegi politikáját nem lehet és nem is érdemes elvonatkoztatni a 2006–2010 közti magyarellenos politikájától, hiszen az akkor elfogadott jogfosztó rendelkezések ma is hatályban vannak, a Beneš-dekrétumokat pedig szintén e kormány regnálása alatt erősítette meg hatályában a szlovák parlament. Ennek okán szoros együttműködés a Robert Fico vezette politikai tömörüléssel – elvi szempontból – kizárólag e sérelmek kiküszöbölése után lehetséges. Ez igaz a határon túli magyarok jogai mint zsinórmérték által meghatározott mindenkori magyar külpolitikára, valamint a szlovákiai magyar politika számára is. A politikai együttműködési lehetőségek, így különösen a lehetséges kormányalakítási tárgyalások mérlegeléséhez utóbbi viszonylatában azonban elsőként az szükséges, hogy a szlovákiai magyarság egységpártja, a Szövetség bejusson a törvényhozásba a szeptemberi előrehozott választáson.

2023. április 18.

Felhasznált irodalom

- CÚTH Csaba (2017): Meddig tart lebontani egy autoriter rendszert? *Magyar Nemzet*, 2017. június 12. Online: <https://magyarnemzet.hu/velemeney-archivum/2017/06/meddig-tart-lebontani-egy-autoriter-rendszert>
- DZURINDA, Mikuláš (2018): Slovakia, Still the 'Black Hole' of Europe. *Politico*, 2018. március 16. Online: www.politico.eu/article/slovakia-black-hole-of-europe/
- HAMBERGER Judit (2001): Sajátos törésvonalak és konfliktusok a cseh és a szlovák politikában az 1990-es években. *Politikatudományi Szemle*, 10(1–2), 45–70.
- KERN, Miro – KEREKES, Daniel (2023): Migy by Ukrajine poslala len štvrtina Slovenska, väčšina sa však nechce vrátiť do sféry vplyvu Ruska (prieskum Ipsosu). *Dennikn.sk*, 2023. március 15. Online: <https://dennikn.sk/3281334/migy-by-ukrajine-poslala-len-stvrtina-slovenska-vacsina-sa-vsak-nechce-vratit-do-sfery-vplyvu-ruska-prieskum-ipsosu/?ref=mwat>
- KOLEK Zsolt (2023): Irányba hangolt közvélemény. *Ma7.sk*, 2023. március 8. Online: <https://ma7.sk/aktualis/iranyba-hangolt-kozvelemeney>

⁶ CÚTH 2017.

⁷ DZURINDA 2018.

KOLLAI István (2005): Kötöttségek és lehetőségek a szlovák Európa-politikában 1993–2004. *Külügyi Szemle*, 2005. tavasz–nyár, 157–180.

KUCHARCZYK, Jacek – MESEŽNIKOV, Grigorij szerk. (2015): *Diverging Voices, Converging Policies: The Visegrad States' Reactions to the Russia-Ukraine Conflict*. Varsó: Heinrich Böll Stiftung.
Online: https://cz.boell.org/sites/default/files/diverging_voices-converging_policies.pdf